

Özgürlüğe Adanmış Bir Ömür: Robert Nozick*

Richard Epstein**

Bir hoca, bir dost ve bir meslektaş olarak Nozick girift sorunlarla ilgili her tartışmaya, daima sizi bir adım geride bırakacak şekilde canlılık kazandırma yeteneğine sahip hareketli bir entellektüeldi. Bir anlamda, her birimiz Robert Nozick'in zekâsına ve canlılığına sahip birçok insan düşünebiliriz. Fakat onu bunlardan ayırt eden nokta, onun, F. A. Hayek'le birlikte, bireysel özgürlük, özel mülkiyet ve sınırlı devlet taraftarlığının yirminci yüzyıldaki en önemli sözcülerinden biri olmasıdır.

Hayek'le benzerlik ve farklılıklarına gelince, Hayek iflâs etmiş Avrupa sosyalizminin temellerine karşı çıkan yazılar yazmış meslekten bir iktisatçı idi. Adem-i merkezîyetçi karar verme sistemleri için mücadele etmiş ve doğruluğu şüphe götürür bir sosyal hesaplamaya dayanan plânlı ekonomiye karşı çıkmıştı. Hayek akılcı yoldan güvenilir sosyal sonuçlara ulaşamayacağına inanan bir kişiydi. Özel bilgi kullanılmaya hazır şekilde bir havuzda toplanamazdı. Hayek'in genel tutumu, dünyaya rasyonel bir düzeni dayatmaya çalışan

büyük ölçekli kurucu projelerden şüphe etmek şeklindeydi; buna karşılık, süregelen özel pratikler ile kamu kurumlarının ortaya çıkmasının gelenek ve kendiliğinden gelişme ile açıklanabileceğini düşünüyordu.

Nozick daha 35 yaşındayken büyük eseri *Anarşi, Devlet ve Ütopya* yayımlanır yayımlanmaz hemen eleştirel bir takdire mazhar olmuştu. Bu eser Hayek'ten izler taşımakla beraber, birçok bakımdan çok farklı bir yönde gelişir. Nozick o büyük entelektüel macerasına geçmiş pratiklerden oluşan geleneği takdirle başlamak yerine, Hayek'in onaylamadığı türden akılcı tahlile yöneldi. Nozick için hareket noktası, siyaset ve hukuk felsefesinin büyük mecazlarından olan "tabiat hâli teorisi" idi. O da kendinden önceki diğerlerinin yaptığı gibi, aslî ve zor soruyu sormuştu: Sıradan insanların sadakat borçlu oldukları devletlerin var olmaları niçin gerekliydi? Zamanının kuvvetli kollektivist eğilimlerinin tersine, Nozick dünyanın her köşesine tastamam akılcı bir seyahat yaptı. Bir süredir hayvan haklarıyla ilgili bazı sorunlar üzerinde çalışıyorum ve felsefi çalışmalarda hayvanların çıkarlarını gözardı etme çabaları konu-

** Chicago Üniversitesinde Hukuk Profesörü.

sunda *Anarşi, Devlet ve Ütopya* bazı bilgece basiretli sözler içermektedir.

Mamafih, entelektüel tâli yollara bu aralıkla gezilerin hem siyaset hem de hukuk felsefesi için büyük rövanşları vardı. Nozick hukuk eğitimi görmemiş olmakla beraber, onun bitmek bilmeyen tecessüs ve tahayyülü, sezgi yoluyla, bu problemlere hukukî yaklaşımı yakından izleyen özelliklere sahip bir adalet teorisi geliştirdi. *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, John Rawls'un baş eseri olan ve yayımlandığında ve bir ölçüde bugün de hâlâ zenginliğin zenginlerden yoksullara yeniden dağıtılması talebi olarak anlaşılan *Adalet Teorisi*'nin yayımlanmasından sadece üç yıl sonra piyasaya çıktı. Nozick'in kendi adalet teorisini ise, en iyi özgürlüğün bütün adalet kalıplarını altüst ettiğine ilişkin meşhur görüşü özetliyordu. Nozick için adalet ideal bir amaçdurum olmayıp, insanların muamelelere giriştikleri ve dünyayı kendilerince kurdukları bir süreç idi.

Bu bakış açısından hareket ederek, Nozick hemen hemen bütün bireylerin hayata kişinin kendisi üzerindeki mülkiyete dayanan bir sistemle başladıkları sonucuna varmıştır ki sonra bu, doğal dünyadaki sahipsiz şeylerin tek tek kişilerce elde edilmesini sağlayan kazanımda adalet ilkesi yoluyla dünyaya teşmil edilmiştir. Bu şekilde malik olanların da transferde adalet ilkesi gereğince mülkiyeti malikin bütün haklarıyla birlikte başkalarına devretmeleri caizdir. Bu oyunda başka hiçbir harekete izin verilmez. Bu kazanma ve gönüllü mübadeleler sistemi de başkalarının sahip oldukları mülkü güç veya tehditle elde etmek isteyenlere karşı korunur.

Bu sistem bir kere yerleşince, Nozick iki temel noktayı gösterebildi. Birincisi, karmaşık hukukî ve sosyal düzenlemelerin oluşturulabilmesi için bu ilkelerin tekrar tekrar uygulanmasına müsaade edilir. Hiçbir şey bir

transferin toptan bir şekilde yapılmasını mecbur kılmaz. Bölünmüş sahipliğe ilişkin her türlü düzenleme de mümkündür ve ortaklık, borçlanma, kiralama ve bağışlama hukukumuz da bundan türetilir. Böylece hayatın olağan akışının büyük kısmı bir dizi temel ilkenin sistematik kullanımı yoluyla kavranabilir hâle gelmektedir. İkincisi, Nozick bu adalet ilkelerinin zenginliğin, malların, hizmetlerin vs. bireyler arasında görünüşte âdil, sabit bir dağıtımını dayatma çabalarıyla sürekli olarak çatışacaklarını göstermiştir. Onun meşhur örneği Wilt Chamberlain'ı zenginleştiren birbirini izleyen işlemlerle ilgiliydi. Onun oynadığı oyunu görmek için ücret ödeyen her bir kişi takıma para ödemiş o da bunu ona ödemiştir. Transfer zincirindeki her bir bağlantı sağlamdı ve böylece zenginliğin nihai dağılımı bu işlemlerden doğmuştur. Onun analiz teknikleri Hayek'inkilerden çok farklıydı, ama yine de bu iki büyük zihin oldukça farklı yollardan giderek sıradan insanlar arasında adaletin doğru sistemi hakkında benzer bir sonuca ulaşmıştır.

Nozick'in benim kendi düşüncem üzerindeki etkisi büyük olmuştur. 1970'lerin ortalarında onun eserini ilk okuduğum zaman genç bir *common law*'cu olarak mülkiyet, sözleşme ve haksız fiil gibi dağılık kurumların nasıl tek bir tutarlı bütün içine yerleştirilebileceğiyle boğuşuyordum. Benim karşılaştığım tereddütlerin bir çoğunun anahtarı *Anarşi, Devlet ve Ütopya*'nın zengin sayfalarında bulunuyordu. Onun analitik yetenekleri, hukuk sisteminin ayrıntıları içinde yürüyen insanların göremedikleri kalıpları görmek bakımından, alışıldık deneme ve yanılma uygulamasını kısa devre yapmasına imkân veriyordu. Nozick *Anarşi, Devlet ve Ütopya*'yı yazarken Hobbes'tan günümüze birçok büyük hukuk ve siyaset düşünürünün benimsemiş olduğu araştırma tarzını izlemiştir. Onun özel haklar ve ödevlerle ilgili teorileri araştırması herhangi

bir alelâde bireyin devlete niçin sadakat borçlu olduğu büyük sorunu hakkında bize tutamak vermek üzere yapılmıştır. Nozick'in bu sorunu tam olarak çözememiş olduğunu söylemek sanırım haksız olmaz. Bireylerin nasıl güvenlik uğruna genişlemiş koruma organizasyonlarının üyeleri olacağını dahice gösterebilmişti, ama bu tekrar tekrar yapılan gönüllü manevraların nasıl devletin ayırt edici rolünü belirten güç tekeli kullanacak tek bir koruyucu teşkilât yaratabileceğini göstermede daha az başarılı olmuştur. Benim durumunda, onun etkisi yine de büyüktü, çünkü bulmacanın kayıp parçasını bulmak için, kazanmada ve transferdeki adalet ilkelerinin tekrar tekrar uygulanmaları hâlinde bile devletin ortaya çıkması için niçin pek yeterli olmadığını açıklamayı zorunlu hâle getirmişti. Nozick'in kendisi, bunların kâğıt üzerinde yazıldıkları gibi değerli olmadıklarını iddia ederek, farazî veya sosyal sözleşmelerin kullanımına direnmıştır. Benim 1985'te ilk defa *Takings* adlı kitabımda ortaya koyduğum kendi çözümüm, her bir kişinin niçin özgürlük uğruna haklarından vazgeçmeye ve karşılığında ancak iyi kurulmuş bir devletin sağlayabileceği güvenliği almaya zorlanabildiğini açıklamak için bu ustalıkla stratejilere güvenmek zorunda olduğumuzu iddia etmekte. Cebire tâbi olanların yararına işledikleri süreç, onun kategorik olarak reddettiği, zorlanmış değiş-tokuşlar için anahtarıydı.

Mamafih, burada önemli nokta Nozick'in bu tartışmayı bitirmemiş olması olmaktan ziyade, onun klâsik liberal geleneği kendi başına canlandırmış olmasıdır. Böyle yapması onun bir sosyal muhafazakâr, hele imtiyaz taraftarı hiç olmadığını, fakat gerçekte hâkim eğilime karşı çıkan, akademisyenlerin en iyi yaptığı varsayılan bir konuyu alıp onu azamî entelektüel kapasiteyle işleyen kararlı bir akademik istisna olduğunu açık-seçik hâle getirmiştir. Çabalarından dolayı ona kuvvetli bir

şekilde sıkça da felsefe literatüründe saldırılmıştır. Onu bir orta-batı eyaletindeki bir benzin istasyonu çalışanının ahlâkî duyarlılıklarına sahip olmakla suçlayan böyle bir saldırıyı belli belirsiz hatırlayabiliyorum. Fakat *Anarşi, Devlet ve Ütopya*'ya yapılan saldırıların sıklık ve keskinliği sadece onun zenginlik ve derinliğinin ilâve bir kanıtıdır. Bu kitap sadece bir kere çürütülmüş olsaydı, bu pek önemli olmazdı. Onun sayısız defalar "çürütülmüş" olması onun siyaset felsefesinin kalıcı klâsiklerinden birinin yazarı olduğunu gösterir. Nozick'çi olmanın bir anlamı vardır. Onun kendi mesleği, komşu sosyal disiplinler ve hukuk üzerindeki etkisi büyük olmuştur. Son yıllarında *Anarşi, Devlet ve Ütopya*'da ortaya konmuş olan sorunlara geri dönmeyi reddetmişti, ama bunun yerine bitmek bilmeyen enerjisini daha saf felsefî araştırmalara yöneltmişti. Şüphesiz Harvard'ın etkisi altında, *Anarşi Devlet ve Ütopya*'da öylesine güçlü biçimde ifade ettiği ve savunduğu katı bireyci sonuçlarının bazıları hakkında bazı toplumcu şüpheler bile dile getirdi.

Onun bu daha sonraki tavizlerinin, hatta başka disiplinlerdeki sonraki çalışmalarının hatırlanmayacağını veya bunlardan dolayı takdir edilmeyeceğini söylemek yanlış olmaz. Fakat o gençliğinde yaptığı en iyi şeyle uzun süre hatırlanacaktır: Sınırlanmamış bir devlet ve siyasî iktidardan yana olan yerleşik düşünceye karşı silaha sarılmak ve böyle yaparak yirminci yüzyılın büyük siyaset felsefecilerinden biri mevkiini edinmek. Harvard ona sahip olduğu için daha güçlüydü. Onu tanıyanlarımız kendisini unutmayacaklar. Siyasî yelpazenin her yanındaki kişiler onun özgürlüğün hizmetindeki canlı entelektüel mirasından istifade edecektir.

* "Life of Liberty: Robert Nozick", www.nationalreview.com/comment/comment-epstein012402.shtml.

Çeviren: Mustafa Erdoğan